

več treba na literarna obrobja. Sam pa še kar ostajam netipični literarni potrošnik, prebiram tiste ciklostirane fenzine, do katerih lahko pridem, hodim na literarne večere na Metelkovo in čakam na nov obrat.

Konec literature? Ne verjamem, še zlasti ne, dokler slišim o krizi poezije prepevati tudi karizmatičnega pevca skupine *Siddharta*, ki v eni največjih domačih uspešnic zadnjih let v žal nekoliko okornih rimah opozarja, da *ti lažnivi* (namreč pesniki) *dobijo denar le tako, da samo sranje na police filajo*. In ne verjamem, dokler bom na prvenstveno filmom in klubski kulturi namenjeni internetni strani *www.megaklik.si* lahko prebiral zagrizene debate mularije o tem, ali je Svetlana z odklonitvijo nagrade naredila prav ali ne, pospremljene tudi z etičnimi vprašanji: Ali je prav, da vodilna slovenska pisateljica za otroke in mladino skorajda na vsaki fotki kadi?

Naša preobrazba književnega stanja še ni posebno dramatična, v Bosni so pisatelji emigrirali, postali privatniki ali vojni zločinci, revije in knjige pa so prenehale izhajati, na srečo ne povsem in mislim, da ne za dolgo. Kajti še zmeraj imajo kaj povedati. Kadar koli me prime, da bi dvomil, se spomnim na dogodek, ki se mi je pripetil na nekem branju: komorno vzdušje, bral sem zgodbo *Še dobro*, moški pride domov in najde ženo v postelji s svojim najboljšim prijateljem, najprej izvleče pištolo, navsezadnje se vse konča dokaj spravaško. Lahko jo beremo kot anekdoto, kot manifest strpnosti, kot preskus mejnikov v medčloveških odnosih ali pa kot deklaracijo nemoči za odločitve, pa še na kak drug način morda, pač v skladu z osebnimi nagnjenji. In jo preberem kot zadnjo reč v večeru in voditelj pravi, ali bi kdo še kaj vprašal, in nastopi tista tradicionalna slovenska literarna tišina. Potem pa reče eden od poslušalcev: jaz pa res ne vem, kaj bi naredil, če bi mi moja naredila kaj takega. In pravi drugi: ko je moja meni to naredila, sem jaz ravnal zelo podobno, samo da ... In tretji pove, kako je bilo pri njegovem bratrancu, četrti pravi, da je na podoben način spoznal svojo ženo. In potem grem z vso publiko na pivo in se pogovarjamo naprej. In zdaj naj mi kdo reče, da v sodobnem življenju ni več prostora za literaturo!

Tatjana Gromača se je rodila leta 1971 v Sisku. Na Filozofski fakulteti v Zagrebu je diplomirala iz primerjalne književnosti in filozofije. Prozo in pesmi je objavljala v literarnih revijah *Godine*, *Vijenac*, *Quorum* in *Književna revija*. Je članica uredništva revije za kulturo *Godine nove*, v kateri objavlja potopise in reportaže. Dela tudi za časopis *Feral Tribune*. Trenutno živi v Puli. Lani je pri založbi Meandar izdala pesniško zbirko *Nešto nije u redu?*.

TATJANA GROMAČA

Sandala, s katero je treba nekaj narediti

O pisanju nerada govorim. To je nekaj, kar rada počnem, ne pa o tem govorim. Kot, denimo, želim tudi tistega, ki ga ljubim, ljubiti, in ne govoriti, kako ga ljubim. Zame je to tako in pika. Nikoli se ne bom spremenila. Če človek rad piše, potem naj to tudi počne. Ne pa da drugim polni ušesa s tem, kaj je napisal in kako. Kako bo stvari učinkovito dokončal in kako bodo njegove stare obsesije v njegovi novi knjigi jasneje prišle do izraza. Sam bog me obvaruj pisateljev, ki razmišljajo in govorijo samo o svojem pisanju. To je prav tako dolgočasno in naporno kot poslušati starše, ki govorijo izključno o svojih genialnih otrocih. Ti pa moraš zgolj neprestano prikimavati ter se poln razumevanja in skromnega strahospoštovanja ljubeznivo smehljati. Zato mi je nadvse težko pisati o lastnem pisanju. Zelo dobro vem, kaj, kako in zakaj nekaj napišem, vendar mislim, da je pisanje povsem dovolj. Ni pa treba tega potem obešati na veliki zvon, kot da sem naredila kdo ve kaj. Nekaj sem pač napisala, in to je vse. Če bi znala dobro krojiti, bi verjetno kaj skrojila.

Sama sebe nikoli nisem jemala pretirano resno. Ne maram se poistovečati z vlogami v življenju. Jaz sem zame jaz in ne pisatelj. Ko grem na stranišče, opravi potrebo kot jaz in ne kot pisatelj. Enako je z vsemi drugimi stvarmi v življenju. Ne želim hoditi naokrog z namrščenim čelom, s povešenimi ustnicami in s prekrižanimi rokami na prsih. Nisem nepremagljiv junak in s hura! ne jurišam na bunkerje.

Zame je pisanje očitno nekaj, kar v življenju moram početi, kadar koli začutim potrebo, da to počnem, in ne zato, ker bi me to osrečilo in izpolnilo. Tisto iščem drugod. Pisanje lahko človeka zadovolji samo za kratek čas, in to je vse. Zame je to bolj neke vrste darilo. Preprosto, imaš dar, da znaš brez vsakega

truda lepo zlagati besede, in ko se tega zaveš, moraš vedeti, kako s tem ravnati. Za to so, kot tudi za vse druge lepe stvari, potrebni ljubezen, pozornost, čas, igra. In delo. Naučiti se prisluhniti sam sebi: kaj je tisto, kar opažam in si zapomnim, katere stvari me zaposlujejo (keramična posodica za svinčnike z razgaljenimi pokončnimi ženskimi prsmi, v katero trenutno buljim). Ne imeti želje, da zagospodariš nad pisanjem, in hkrati ne dopustiti, da pisanje zagospodari nad teboj.

Življenje je pomembnejše od pisanja. Dobrega človeka bolj cenim kot dobrega pisatelja, čeprav dobre pisatelje obožujem. In vendar, če dober pisatelj ne zna več sprejemati in dajati, začititi ljudi, stvari, trenutek, sodelovati, biti del življenjskega toka, potem se mi smili. Zdi se mi prikrajšan za osnovne stvari.

V pisanju je strast, zato je treba biti previden. Človeka lahko odvede tja, kamor sploh ni hotel.

Ne mislim, da je pisanje moja bit, vendar ta vsekakor pronica skoz njega.

Pisati pod pritiskom, v krču, je slabo. To se začuti, jasno, kajti med pisanjem ne delamo nič drugega, kot da oblikujemo čustvo. Roka mora biti lahka, sproščena. Znati moraš izpisati stvari, za katere nisi niti vedel, da obstajajo nekje tukaj, v notranjosti. Takšne stvari so presenečenja, ki se jim še sami, zaloteni, začudimo. Od kod mi zdaj to, se vprašam? V tem je čar pisanja, v tem trenutku, ko sami osupnemo nad lastnim besedilom. Zakaj bi si želeli razkrinkati ta čar?

Neka kratka zgodba Thomasa Bernharda govori o slavnem plesalcu, ki je, medtem ko je med nastopom izvajal nekakšen strahotno kompliciran korak, razmišljal o njegovi kompleksnosti, doživel popoln kolaps in ostal paraliziran. Nauk: plesalec med plesom nikoli ne sme misliti na ples. Samo plesati sme in nič drugega.

Deliti nauke je preprosto, pisati pa mnogo težje. Pardon, dobro pisati. Ne moriti. Ne gnjaviti z odvečnostmi. Začititi, kaj v besedilo sodi in kaj ne. Ne težiti. Ljudje nimajo več potrpljenja niti volje, da bi mrcvarili sami sebe. To vem iz lastnih izkušenj – hočem, da me besedilo pritegne in osvoji takoj, sicer ga odvržem. Tukaj ni milosti. Ne padam na nobene finte in preseravanja. Zanimajo me samo iskreni igralci, in teh vsaj ni težko prepoznati. Čist pogled imajo in odprto srce.

Prav tako ne verjamem, da te lahko pisanja kdo nauči. Tukaj si sam, kot si sam tudi na tem svetu. Okrog tebe je ogromen prostor in na izbiro imaš stotine stvari. Ta svoboda, možnost izbire, pogosto zmede, povzroči blokado. Kot bi te nekdo privedel v veliko veleblagovnico, v kateri se police kar šibijo pod fantastičnimi izdelki, in ti rekel: tako, izberi, kar želiš, ni ti treba plačati. Prava muka. Vsaj zame. Kajti vse, kar slišim, vidim, čutim, o vsem tem bi lahko pisala. Življenje bi se mi lahko spremenilo v velik stenogram: hodim in samo zapisujem. Na primer, zdaj, zdaj bi raje pisala o hiši, v kateri živim. O lastnici hiše, gospe Desi, ki pravkar leži na postelji in poslušata popoldanska poročila. O našem mačku Mikiju, ki zvit kot velik siv progast rogljič leži ob mojih nogah, tukaj na balkonu. O Silvanu Žgrabljiću, ki živi nad nami in ima od neprepanosti zabuhel obraz, ker je celo noč iskal umetno dojko za svojo ženo, ki je

rodila. Silvano grozno kriči, ko govori, ker nič ne dela in niti nikoli ne bo, zato pa razgraja, da ustvari vsaj vtis, da se nekaj dogaja. "Tatjana, kako si," kriči vsak mili božji dan, ko me vidi na balkonu, in če bi vam lahko opisala to njegovo kričanje, bi se gotovo smejali, ker je v nebo vpijoče smešno.

A vendar, na srečo nisem stenogram in zato pišem najpogosteje takrat, ko začutim, da so moje pore polne in da nekaj hlepi po tem, da steče iz njih, da spet lahko zadiham. To ni v redu, vem. Kajti pogosto se lahko tudi takrat, ko se mi zdi, da v teh porah ni ničesar, da so prazne kakor veliki izsušeni vodnjaki, obrasli z mahom in mrestom, nekaj zgodi, če kljub temu začnem pisati. Praznina se lahko izkaže za čisti privid. V vodnjaku je mogoče vseeno voda.

Tega, da moram pisati, sem se zavedela dokaj pozno (to bi lahko uporabila kot refren kakšnega samospoznavnega songa). Vsem drugim je bilo to že davno jasno, samo meni ne. Čeprav sem vedno kaj čečkala in praskala po svojih beležkah. Učiteljice v šoli so se navduševale, jaz pa sem si mislila: saj je vendar znano, da učiteljice ne potrebujejo prav veliko, da bi bile navdušene. In sem to razumela kot slab znak.

Prijatelji so brali in se od smeha valjali po talnih ploščicah šolskega stranišča, njihove mame doma pa so, če jim je kaj mojega le prišlo pod roke, prikimavale in govorile "ta punca ima nekaj!".

A prijatelji so bili nori in pijani, in mame, mogoče so mi edino njihove besede znale kdaj zazveneti v glavi, a zgolj kot odmev z nekih oddaljenih planin. Ampak planine so bile zelo daleč, moja glava pa nora in prepredena z gostimi prometnimi pasovi, polnimi raznih avtomobilov. Treba je bilo sestiti v vsakega od njih in se odpeljati v različnih smereh. Preizkusiti vse to. Dojeti, da je to, kako vidim stvari, nespremenljivo, da se lahko zapeljem kamor koli, pa bo to ostalo enako. In da je to tisto, na kar se moram osredotočiti.

V spominu ne hranim velikih modrih stavkov in datumov, ne bi znala zrecitirati niti ene antologijske pesmi. Nič mi ne pomaga, da sem prebrala toliko knjig. Vse pozabim. Razen kakšnih neumnih, povsem nepomembnih malenkosti. Ki delujejo povsem nezanimivo. A prav te mi rojijo in blodijo po glavi. Na primer, napol odlepljen obliž na peti moje profesorice za psihologijo, ki visi in se vleče za njeno belo sandalo. Sandala je videti kot sandala pobegle neveste, ki je stekla čez krotovičasto blatno zemljo. Nekoliko shojena na notranji strani, nekoliko črne smolaste umazanije, ki se je zavlekla v fine pregibe na paščkih, zapenjajočih se nekje tam gori, pri gležnjih. Ne vem, kaj za vraga naj s to sandalo, vendar je z njo nekaj treba narediti.

Prevedla Sandra Baumgartner